

JACEK KULAWIK

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
w Warszawie*

KREDYT JAKO INSTRUMENT AKTYWIZACJI DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ W ROLNICTWIE^(*)

W nowoczesnym rolnictwie kredyt odgrywa bardzo ważną rolę. Dzieje się tak, pomimo że istnieje w tych krajach również duża liczba innych źródeł finansowania. Każdorazowo decyzja o skorzystaniu z kredytu poprzedzana jest gruntowną analizą. Decydującym kryterium w takiej analizie jest, czy kredyt poprawi sytuację dochodową kredytobiorcy. Tego typu oddziaływanie kredytu może polegać na :

1. Uzyskiwaniu odpowiedniej wielkości skali działalności gospodarczej.
2. Podnoszeniu efektywności gospodarstwa. Wpływ kredytu może przejawiać się tu w postaci: substytucji nakładów w celu uzyskania obniżki kosztów, poprawie terminowości wykonywania prac, stosowania wyższej jakości nakładów.
3. Ułatwieniu procesu dostosowawczego gospodarstwa do zmieniających się warunków ekonomicznych.
4. Wyrównywaniu sezonowych zmian salda wpływów i wydatków. W części gospodarstw rolniczych można spotkać się z brakiem gotówki w okresie wiosenno-letnim. Dostępność kredytu ułatwia pokonanie tych trudności.
5. Ochronie gospodarstwa przed ryzykiem biologicznym i ekonomicznym. W dobrze zarządzanym gospodarstwie zawsze powinno się dysponować pewną rezerwą wartościowych aktywów, które mogą być zabezpieczeniem dla ewentualnego kredytu. Systemowe rozwiązania muszą również umożliwiać zaciąganie kredytów przez gospodarstwa doświadczone losowo (np. klęski żywiołowe).
6. Zapewnieniu ciągłości istnienia gospodarstwa. Mając dostęp do odpowiednich kredytów bez większych problemów można nabyć gospodarstwo, jego część lub wybrany składnik majątkowy. W ten sposób kredyt oddziałuje na zmiany struktury agrarnej.

(*) Artykuł powstał w wyniku badań prowadzonych w ramach grantu pt.: „Mikroekonomiczne podstawy doskonalenia systemu finansowego rolnictwa

Kredyt ze względu na obciążenia finansowe związane z jego obsługą (spłata rat i odsetek) oraz opłaty dodatkowe należy jednak do źródeł finansowania zwiększających ryzyko działalności. W celu jego ograniczenia w gospodarce rynkowej zaleca się przestrzegać pewnych zasad, które czasami określa się jako reguły finansowania. Jako przykład możemy podać zasady stosowane w Niemczech :

1. Udział kapitału własnego w nakładach inwestycyjnych powinien wynosić co najmniej 20-30%. Warunek ten stanowi zabezpieczenie przed ewentualnym wystąpieniem niższych wpływów lub wyższych wydatków niż planowano. W ten sposób swoboda manewru kredytobiorcy zwiększa się. Ma to szczególne znaczenie w warunkach inflacji i niestabilności warunków gospodarowania;
2. Wysokość kapitału obcego nie powinna przewyższać wartości finansowego składnika majątkowego. Ta reguła finansowa wychodzi z tego założenia, że w ostateczności gospodarstwo może spłacić całkowicie kredyt na dany składnik majątkowy, sprzedając go. W pewnych warunkach (wystarczająca płynność i rentowność) reguła ta może być nawet przekroczona;
3. Okres kredytowania nie powinien być dłuższy niż przewidywany okres użytkowania finansowanego kredytem przedsięwzięcia lub składnika majątkowego. Przez to osiąga się to, że zobowiązania powstałe w wyniku inwestycji mogą być spłacone w okresie jej eksploatacji. Jeśli okresy kredytowania są krótsze niż okres użytkowania nowego budynku lub maszyny, to przy wysokim udziale kredytu w nakładach inwestycyjnych odpisy amortyzacyjne mogą nie wystarczyć na spłatę kredytu. Zagrożenie to wzrasta w naszych warunkach znów z uwagi na wysoką inflację, zmienne stopy procentowe i niestabilność otoczenia;
4. Kredyty krótkoterminowe powinny być stosowane w zasadzie tylko do łągodzenia niedoborów gotówki w ciągu roku i przynajmniej raz w roku ich saldo powinno osiągać wartość zerową. Reguła ta wynika z faktu, iż kredyt krótkoterminowy w gospodarce rynkowej jest droższy i jego udział powinien być minimalizowany;
5. Kredyt handlowy, tzn. udzielany przez dostawców środków produkcji, jest z reguły droższy niż kredyt bankowy. Dlatego też korzystanie z niego powinno być ograniczane do minimum. W polskich warunkach reguła ta znajduje niewielkie zastosowanie, szczególnie w rolnictwie (w gospodarstwach indywidualnych praktycznie ten rodzaj kredytu nie występuje);
6. Zawsze powinna być utrzymana pewna rezerwa płynności. Niewystarczająca płynność powoduje wysokie koszty przez konieczność korzystania z drogiego kredytu lub przez przedwczesne wycofanie inwestycji finansowej (np.

pospieszne wycofanie lokaty bankowej). Gospodarstwa rolnicze powinny dlatego dysponować rezerwą płynnych środków, której minimalna wysokość powinna wynosić około 25% przeciętnego rocznego dochodu lub 6-8% rocznych wpływów pieniężnych. Reguła powyższa ma szczególne znaczenie dla gospodarstw o małej swobodzie w korzystaniu z kredytów. W Polsce dotyczy to w szczególności byłych gospodarstw państwowych oraz zakładów przemysłu spożywczego.

Przedstawione powyżej reguły nie mogą być interpretowane jako bezwzględnie obowiązujące we wszystkich przypadkach i warunkach. Może się bowiem zdarzyć, że gospodarstwo w wyniku bardzo dobrego zarządzania, korzystnej koniunktury itp. czynników odznacza się bardzo dobrą płynnością i rentownością. Wówczas realizowanie inwestycji mogłoby się odbywać przy mniejszym niż podano udziale kapitału własnego lub mogłoby być całkowicie sfinansowane kredytem. Inny przykład dotyczy kredytów preferencyjnych. W tym wypadku nie byłoby uzasadnione, aby okres kredytowania ograniczyć do okresu użytkowania inwestycji. Korzystniejszym rozwiązaniem byłoby tu maksymalne wydłużenie okresu kredytowania, a ewentualne wolne nadwyżki pieniężne lokować w bardziej dochodowe aktywa finansowe. Z drugiej jednak strony należy mieć świadomość, że istotne odstępstwa od podanych reguł wiążą się z określonym ryzykiem utraty płynności i stabilności finansowej gospodarstwa.

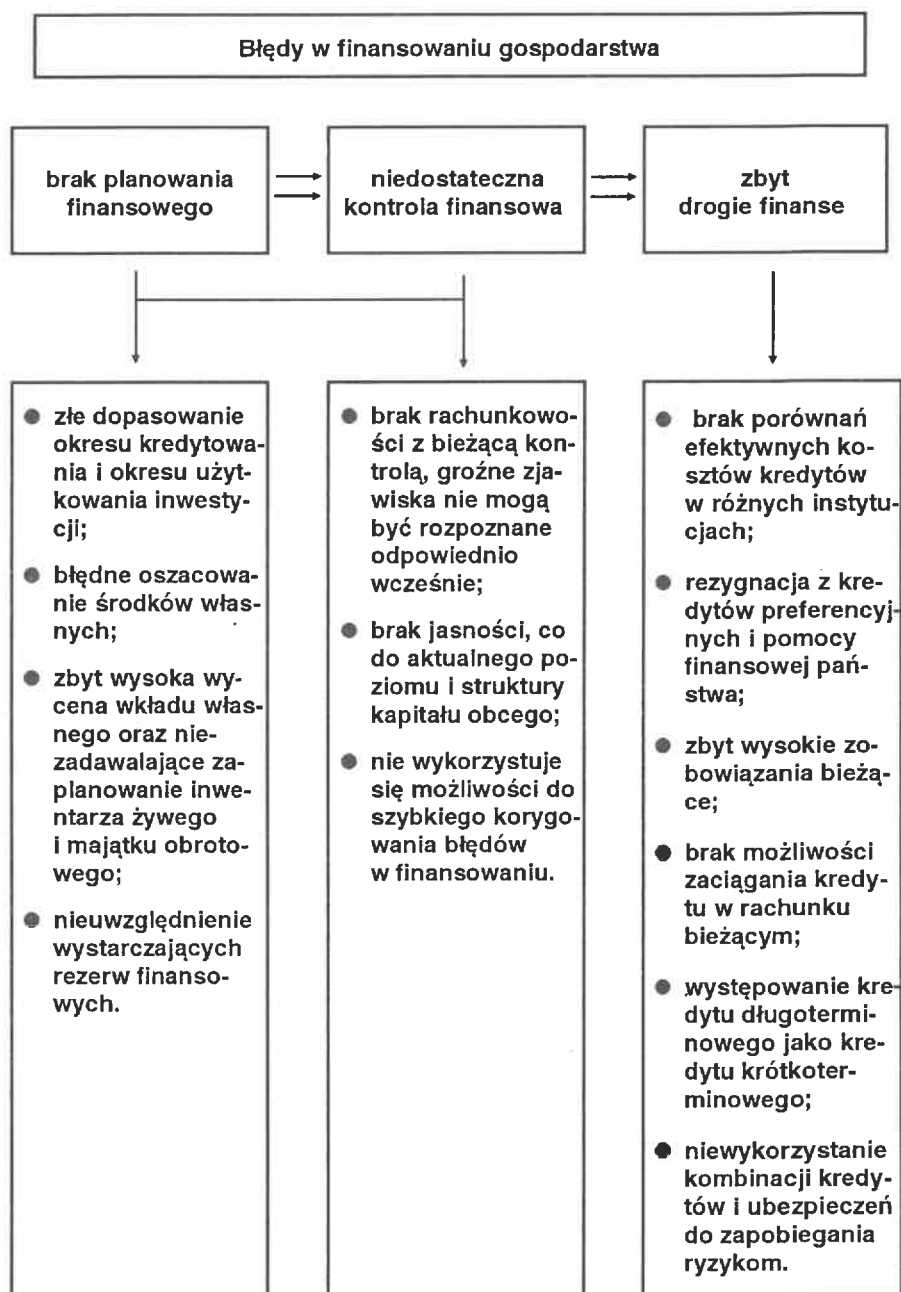
Przyczyn trudności finansowych wielu gospodarstw można upatrywać również w błędach popełnianych w zarządzaniu kapitałem obcym. Błędy te generalnie można połączyć w trzy grupy:

- brak planowania finansowego,
- niedostateczna kontrola finansowa,
- wybór zbyt drogiego źródła finansowania.

Najważniejsze rodzaje błędów przedstawiono na rysunku 1.

Dążenie do osiągnięcia wysokiej rentowności kapitału wymaga, aby dla uzyskania określonego efektu zastosować możliwie jak najmniej kapitału. Wysokość zapotrzebowania na kapitał w przedsięwzięciach z zakresu rolnictwa i gospodarki żywnościowej określona jest przez cztery czynniki:

- a) struktura procesu,
- b) stopień wykorzystania zdolności produkcyjnej,
- c) wielkość gospodarstwa (przedsiębiorstwa),
- d) zakres gospodarki magazynowej.

Rys. 1. Błędy w finansowaniu przy korzystaniu z obcego kapitału.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (3).

Ad. a)

Ogólnie obowiązuje tu zasada, że potrzeby kapitałowe są tym mniejsze, im bardziej uda się zorganizować dany proces produkcyjny jako ciągły. Najłatwiej uzyskać to można w produkcji zwierzęcej. Stąd pewnie zdywersyfikowanie produkcji może przyczynić się do obniżenia potrzeb kapitałowych, w tym także kredytowych.

Ad. b)

Wprawdzie całkowite zapotrzebowanie na kapitał rośnie wraz z powiększaniem rozmiarów działalności, głównie ze względu na konieczność wcześniejszego sfinansowania nakładów eksploatacyjnych, ale w przeliczeniu na jednostkę wytworzonej produkcji wskazuje tendencję spadkową. Jeśli zatem wychodzi się od pewnego określonego zysku na jednostkę produkcji, to wraz ze wzrostem stopnia wykorzystania zdolności produkcyjnej wzrasta nie tylko zysk, ale także poprawia się rentowność kapitału. Dla części gospodarstw, które zajmują się również przetwórstwem żywności mogą być interesujące zależności pomiędzy potrzebami kapitałowymi a systemem organizacji czasu pracy. Okazuje się, że zarówno całkowite zapotrzebowanie na kapitał, jak i w przeliczeniu na jednostkę produkcji kształtuje się korzystniej przy pracy dwuzmianowej niż w przypadku prostej rozbudowy zdolności produkcyjnej.

Ad. c)

Przy pełnym wykorzystaniu danej zdolności produkcyjnej powiększanie działalności przez proste liczby tych samych urządzeń prowadzi do ponadproporcjonalnego zwiększenia zapotrzebowania na kapitał. Natomiast powiększenie rozmiarów działalności poprzez zastąpienie np. dwóch takich samych maszyn jedną maszyną o równej wydajności prowadzi z reguły do wzrostu zapotrzebowania na kapitał mniej niż proporcjonalnego, w stosunku do osiągniętego wzrostu produkcji. Najczęściej przyczyn zjawiska należy upatrywać w mniejszej pracochłonności obsługi nowej maszyny oraz w niższej cenie jednostki wydajności (np. 1 kW w ciągniku) w maszynie substytuującej urządzenia stare.

Ad. d)

Konieczność wstępnego finansowania zapasów powoduje, iż wraz ze wzrostem ich stanu powiększa się także zapotrzebowanie kapitałowe. Utrzymywanie większych stanów zapasów znajduje uzasadnienie jedynie wtedy, gdy dodatkowe zyski z tytułu obniżonych kosztów realizacji zamówień, ciągłości produkcji uzyskanych rabatów są wyższe niż dodatkowe koszty ich finansowania.

Najefektywniejszą metodą określania potrzeb kapitałowych, sytuacji w zakresie płynności, ewentualnej konieczności zaciągania nowych kredytów lub możliwości zainwestowania wolnej gotówki jest stosowanie w każdym gospodarstwie planu finansowego. Spośród wielu wariantów spotykanych w literaturze

i w praktyce bankowej najciekawsza wydaje się propozycja autorów amerykańskich, którą przedstawiam na rysunku 2.

Wyszczególnienie	Okres 1	Okres 2
WPŁYWY GOTÓWKI		
1. Stan początkowy		
2. Z produkcji roślinnej		
3. Z produkcji zwierzęcej		
4. Inne rolnicze		
5. Pozostałe		
6. Ogółem (1 do 5)		
ODPŁYWY GOTÓWKI		
7. Operacje		
8. Podatki		
Spłata kredytów średnio- i długoterminowych		
9. Odsetki		
10. Raty		
11. Na zakup majątku trwałego		
12. Inne wydatki		
13. Ogółem (7 do 12)		
14. Gotówka dostępna (6 - 13)		
15. Ulokowanie w oszczędnościach		
16. Pozycja gotówkowa (14 + 15)		
Nowe kredyty i pożyczki		
17. Średnio- i długookresowe		
18. Krótkoterminowe		
19. Ogółem (17 + 18)		
Inne zastosowanie spłaty kredytów krótkoterminowych		
20. Odsetki		
21. Raty		
22. Dodatkowy wzrost oszczędności		
23. Saldo końcowe (16+19-20-21-22)		
Stan kredytów i pożyczek		
24. Krótkoterminowych		
25. Średnioterminowych		
26. Długoterminowych		

Rys. 2. Propozycja planu finansowego dla gospodarstwa rolnego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (1).

LITERATURA:

1. Barry P., Hopkin J.A., Baker C.B.
Financial Management in Agriculture. The Interstate Printers & Publishers, Inc.
Fourth Edition, 1988.
2. Boehlje M., Vernon E.
Farm Management. John Wiley & Sons. 1984
3. Buhrmester C., Ebel F., Wagner W.
Finanzierungsfragen in der Landwirtschaft, AID, 1990.
4. Kuhlmann F.
Einführung in die Betriebswirtschaftslehre für den Agrarund Ernährungsbereich.
DLG - Verlag. 1978.